



M E D E D E L I N G E N  
van de Stichting

F A M I L I E V I S  
V A N Z A A N D Y K

nummer 7, december '79  
redactie: Jacob Vis JCz  
Dirk Vis  
adres: Lagedijk 120  
Zaandijk-Holland

- - -

A A N O N Z E L E Z E R S

Het zal U zijn opgevallen dat onze 'Mededelingen' zeer onregelmatig verschijnen. Dit is niet een gevolg van gebrek aan stof om het blad te vullen, maar wel van de beperkende omstandigheden waaronder de samenstellers op hun leeftijd moeten werken; daardoor is het hen niet mogelijk vooraf vast te stellen wanneer een aflevering zal verschijnen.

We zullen ons best blijven doen om het blad zo lang mogelijk te doen verschijnen; er zijn nog voldoende interessante onderwerpen om te behandelen. Wanneer het volgende nummer echter zal verschijnen is voor U zowel als voor ons nog een verrassing.

Ook het financiële aspect dient onze aandacht te hebben. Door het onregelmatig verschijnen van ons blad hebben slechts enkele lezers hun bijdrage in 1979 betaald. Wil ons blad in leven blijven dan hangt dit mede af van de financiële medewerking van onze lezers.

Stelt U dus prijs op het blijvend 'onregelmatig' verschijnen van ons blad, stort dan Uw bijdrage (minimum f. 25,-) op girorekening 3 2 2 0 6 3 1 t.n.v. Stichting Familie Vis van Zaandijk, te Zaandijk.

We zijn ons er van bewust dat het bovenstaande een zeer onzakelijke mededeling is, maar helaas, de omstandigheden dwingen ons hier toe.

-----

E E N P R A C H T I G E A A N W I N S T

Uit naam van het bestuur van onze stichting, maar tevens uit naam van alle familieleden willen we hier onze grote erkentelijkheid en dank uitspreken voor

het feit dat de heer Anton C.L. Peters de unieke collectie zilveren voorwerpen, afkomstig uit de familie Gerrit Vis te Zaandijk, waarvan mevrouw Adriana Elisabeth Peters-Vis de laatste afstammeling is geweest, aan onze stichting heeft willen overdragen. Met dit niet genoeg te waarderen gebaar voldoet de heer Peters aan datgene wat tijdens haar leven steeds als de wens van mevrouw Peters door haar is uitgesproken.

Wel heeft zij bij die wens tevens gedacht aan de mogelijkheid tot exposeren van een en ander in het fraaie z.g. Noorderhuis, in de vorige eeuw lange tijd de hoofdzetel van de familie Gerrit Vis, welk huis van de Lagedijk te Zaandijk is overgeplaatst naar de Zaanse Schans. Het is jammer dat aan dit tweede gedeelte van haar wens - althans voorlopig - om veiligheidsredenen nog geen gevolg kon worden gegeven. Wel heeft ons dagelijks bestuur besloten om de collectie voorlopig in bruikleen te geven aan de Zaanlandse Oudheidkamer, het museum te Zaandijk, waar de vitrine met inhoud nu staat opgesteld.

Het is hier niet de plaats om een opsomming te geven van de voorwerpen die deel uitmaken van deze collectie. In een keurig verzorgd kaartsysteem, met op elke kaart een deskundige beschrijving benevens een foto van het object, is elk stuk verantwoord van wat zich uitstrekt over drie eeuwen aan zilveren gebruiksvoorwerpen, kinderspeelgoed en souvenirs. Kortom: een familiegeschiedenis in zilver!

-----

M A N U S C R I P T K L U Y V E R

Door vriendelijke bemiddeling van mevrouw M. Hoog-Warnaars te Bennebroek kwamen we onlangs in het bezit van een manuscript, laatstelijk afkomstig uit het bezit van de familie Laan. We zijn dankbaar voor deze aanwinst, een folio handschrift waarvan de 22 beschreven bladzijden beginnen met het opschrift 'Geslacht-Register' en de notitie van Albert Jansz. Kluyver die vermeldt dat hij op 10 februari 1733 in de Oude Kerk 'tot Amsteldam' zijn belijdenis heeft gedaan bij dominé Goris. Dan volgt zijn huwelijk op 20 september 1733 met Petronella Hetterschei. Zij zijn de stamouders van het Zaanse geslacht Kluyver. Zowel de tak van Cornelis Vis als die van Jacob Vis voor een deel, stammen van deze familie Kluyver af. Op zondag 26 augustus 1832 'is

Dieuwertje Kluyver met Cornelis Vis in den Huwelijken Staat bevestigd te Koog aan de Zaan door Burgemeester Evert Smit', en dan: 'In 't jaar 1833 Woensdag 19 Juny 'smorgens Half Elf Uur, is verlost van een welgeschapen Zoon Dieuwertje Kluyver, Huisvrouw van Cornelis Vis en is gedoopt Zondag 21 July 'snamiddags door dominé Berkhout te Zaandijk en genaamd Jacob.' Daarna volgen vele gegevens betreffende takken van de familie Vis, de families Laan, de Lange, Dekker enz.

Het komt ons voor dat noch de heer P.N.J.Kluyver bij de samenstelling van zijn in 1947 in druk verschenen familieboek Kluyver noch de heer G.J.Honig bij zijn kritiek op genoemd boek (de Zaende 1947 blz. 182 vlg.) bekend zijn geweest met het bestaan van dit manuscript dat via de familie Vis in het bezit van de familie Laan moet zijn gekomen. Menige wetenswaardigheid treffen we er in aan. Een willen we hier vermelden. Het betreft het overlijden van Maartje Dekker, de vrouw van Jacob Vis Cornelisz. Zij trouwden 27 september 1855 en zij sterft reeds op 12 januari 1857, oud 22 jaar en 5 mnd. Omtrent haar ziekte en doodsoorzaak is niemand iets bekend. Opheldering geeft dit manuscript: In 't jaar 1857 op Donderdag den 1 Januari 'smorgens 6½ uur is ontijdig bevallen van Een Dochter Maartje Dekker, Huisvrouw van Jacob Vis Cornz.' Haar dood volgde elf dagen later.

-----

#### I N M E M O R I A M J A N A T E N

27 juni 1979 overleed te Haarlem op 83-jarige leeftijd de heer Jan Aten.

Het is voor ons een behoefte om hier een hartelijk woord van dank aan zijn nagedachtenis te wijden. Voor de samenstelling van onze familiechroniek is hij een grote steun en toegewijd belangstellende geweest. Ook na de verschijning van VIS A SAANDYK hield zijn belangstelling niet op, kreeg integendeel een nieuwe stimulans. Menig 'nieuw'feit uit de oudste geschiedenis van onze familie, vooral uit de 17e eeuw, hebben we aan hem te danken.

Aten was typisch een leerling van zyn vereerde oom Dr. G.J.Boekenoogen. Evenals voor Boekenoogen, de bekende taalgeleerde, was voor zijn neef Jan Aten de genealogie een terrein waarop beiden in de vrije tijd hun intellectuele capaci-

teiten en oersterk geheugen konden inzetten. Bij Aten waren het vooral de economische activiteiten en financiële manipulaties die hem interesseerden. Het oude Wormerveer vanaf ca.1600 tot in de 20e eeuw kende hij door en door.

Van Atens publicaties willen we hier slechts één werk noemen dat als zijn belangrijkste is te beschouwen: het in 1967 bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de firma Cornelis Aten in druk verschenen en aan cliënten, familie en vrienden geschonken boek 'Wormerveer langs Weg en Zaan', een naslagwerk van grote waarde. Aten heeft het namelijk gepresteerd om de historie van alle erven en bebouwingen - uiteraard gekoppeld aan de wederwaardigheden van bewoners en gebruikers - aan de Zaanzijde van Wormerveer na te speuren en verhalend mee te delen.

De laatste tijd moet Aten er onder hebben geleden dat van de oude, bloeiende nijverheid met zijn ups en downs door de eeuwen heen ten slotte een beeld overbleef waarin weinig meer terug te vinden was van de intiemere plaatselijke gemeenschap waarmee hij en zijn voorgeslacht zo nauw waren verbonden.

-----

D E Z E S D E F A M I L I E - R E U N I E vond op 26 mei 1979 plaats in de Zwarte Walvis aan de Zaanse Schans. Jacob Vis mocht omstreeks half elf een vijftigtal deelnemers welkom heten. Velen konden tot hun spijt niet aanwezig zijn en hadden moeten laten afweten. Omdat de ervaring leert dat de tijd, om van gedachten te wisselen, meestal tekort schiet hield Dirk Vis zijn historische inleiding kort. Wel heette hij de jongere generatie in het bijzonder welkom. De meesten van hen interesseerden zich minder dan de ouderen voor plaats en wijze van samenkomst. Voor velen betekent de Zaan geen jeugdherinnering meer. Het lijkt niet juist om aandrang uit te oefenen tot meer belangstelling. Dat moet liever spontaan opkomen.

Des te meer verheugden de organisatoren zich over een pril initiatief dat de volgende generatie denkt te ontplooiën om te proberen ook eens elders, in heel andere omgeving een reunie te organiseren waar jongeren en zelfs jongsten genoeg aan zouden kunnen beleven. We zijn verlangend naar een hoopgevende uitslag van de enquête die Drs. C.A.Kuyt met het oog hierop heeft willen ondernemen!

Stellig liet ook deze zesde bijeenkomst aan animo niets te wensen over!

-----

1 6 1 7

Uit de eerste helft van de 17e eeuw, de beginjaren van de snelle opkomst van de zaanse economie, is ons maar weinig feitenmateriaal overgeleverd. De ondernemingslust moet groot zijn geweest en natuurlijk zijn er ook grote risico's genomen in vergelijking met de geringe reserves, zo kort na de totale verwoesting. Het jammerlijke lot van een faillissement, destijds volledig ontierend, overkwam onze 'oom', de stijfselfabrikant of 'stijvelismaker' Cornelis Janszoon te Zaandijk.

Deze Cornelis Jansz. was omstreeks 1605 getrouwd met Reym, een der dochters uit het gezin van Jacob Pietersz. Viscoper en Dieuwier Simonsdr.

Reym Viscoper is al voor 1612 overleden. Haar drie zoontjes, Simon, Pieter en Cornelis, zijn daarna opgevoed door de 2e vrouw van hun vader, met name Tryn Huygen, die zelf al weduwe was van een Jan Cornelisz, zodat zij ten jare 1612 vijf kinderen - twee zoons en drie dochters - meebracht bij haar huwelijk met Cornelis Jansz. Uit beider tweede huwelijk is een zoon geboren. De situatie was ingewikkeld. Tot welke familie behoorden b.v. de kinderen van Reym Viscoper? In 1974 was het ons nog niet bekend dat hun vader Cornelis Jansz in feite een 'van der Ley' was, immers de zoon van Jan Simonsz.'uyt de Lay', wonend in de Middel te Westzaan en te beschouwen als de stamvader van de familie Van der Ley (zie ook de Zaende 1946 blz.27). Dok het kind uit het tweede huwelijk moeten we dus beschouwen als een 'van der Ley': Jan Cornelisz., geboren omstreeks 1614. Maar de kinderen uit het eerste huwelijk van Tryn Huygen? Zij hadden tot vader een zekere Jan Cornelisz., die we tot nog toe niet verder kunnen identificeren.

Welnu, al wat van deze kinderen in leven bleef zien we later aangeduid met de toenaam 'Hoyhuys', naar het gebouw waarin ze gezamenlijk zijn opgegroeid! Er zijn zelfs bij die kinderen twee met de naam Cornelis. Ze hebben dus beiden Cornelis Hoyhuys geheten maar waren totaal geen familie van elkaar. Er waren ook twee Jannen: Jan Jansz. en Jan Cornelisz.; deze twee zijn weer wel familie van elkaar want zij hadden dezelfde moeder. Ook zij zullen Hoyhuys zijn genoemd, waaruit

men allicht zou afleiden dat ze dezelfde vader hadden, quod non!

Over het begrip 'hoyhuys' valt nog wel iets op te merken. Wat is een 'hboihuis'? Boekenooogen (De Zaanse Volkstaal) ziet er niet meer in dan een gedekte en betimmerde vierkante bergplaats voor het hooi. Maar nog een andere betekenis - en destijds stellig de enig juiste - biedt ons de gerechtelijke lijst van crediteuren in het faillissement van Cornelis Jsz. (O.R.A. Westzanen nr. 1504, rechtdag van 8 februari 1618, een belangrijk stuk waarop mw. Heynis-Renssen ons attent heeft gemaakt). Er is daarin sprake van '... het vercofte s t y v e - l i s m a k e r s h o o y h u y s'. Het hooihuis is dus een bedrijfsgebouw en deze betekenis ligt in tussen die van fabriek enerzijds en pakhuis anderzijds, twee begrippen die we in de zaanse archivalia van die tijd nog niet tegenkomen. Dit woord 'hooyhuys' bergt dus in zich een typische herinnering aan de periode van omschakeling van het agrarische naar de industrie.

Sinds 1612, het jaar van dat tweede huwelijk, waakten niet minder dan acht voogden over de belangen van de acht minderjarige voorkinderen. Deze voorzorgen bleken niet overbodig. Het loopt omstreeks 1616-1617 fout met de affaire van de stijfselfabricage. De kleine en hechte dorpsgemeenschap, feitelijk een familiegemeenschap, raakte er door in rep en roer.

Bovengenoemd verslag van de rechtszitting van de schepensbank in de banne Westzanen is een interessant document. Het vonnis over de insolventie was al in 1617 uitgesproken. De preferentiedag was aanvankelijk gepland op 25 januari, maar 'deur die ongelegentheyth van 't ys, datmen niet wel onder noch over mochte, isser niemant gecompareert.' De schepenen zijn nu echter voltallig aanwezig en hebben zich voorzien van rechtsgeleerde adviezen. Uit de lijst van crediteuren zien we hoe primitief destijds de beginnende zaanse industrie werkte. De lijst telt niet meer dan 15 namen. Allereerst is preferent het niet genoemde bedrag van de gerechtelijke kosten. Daarna volgt een bedrag van 29 gld.18 st.8 penn., gevorderd door Gerrit Huygensz. die ten bate van de boedel 'ende uytwerkinghe vande cuypen der uutgestorte semelen ende opmakinge van stijfself met consent van



schoudt ende schepenen zijn verstreckt.' Dan volgt als hoogste preferentie de vordering van de voorkinderen van Reym Viscoper, hoger dan alle andere ten bedrage van 775 gld., hun moeders erf, in 1612 door weesmeesteren voor hen gereserveerd. Veel geringer is het bedrag voor de voorkinderen van Tryn Huygen: 44 gld.5 st. Nu komen de belastingvorderingen: het morgengeld(?), de '40e penning', het 'gemael', 'ter saecke van 156 sacken tarwe', de pachten van het 'beestiael' en van de Waag, accijns etc. Onduidelijk is de eis van Gerrit Huygen groot 600 gld. wegens 'de penninghen geprocedeert van het vercofte stijvelismakers Hooyhuys als van het ander huys ende erve.' (koopbrief 21 januari 1617). Verschillende leningen blijken preferent: zo op 10 maart 1617 van Jan Jansz. (Viscoper?), en eerder van Jan Pouwelsz., bedragen van ca. 200 gld.

De niet-preferente vorgeringen betreffen achterstallige huur van het jaar 1616 en Evert Theunisz., de schoolmeester vordert 7 gld.14 st.8 penn.' uut saecke van der kinderen schoolgelt, boecken ende pampyer.' Ten slotte vordert de oud-schout Philips Cornelisz. Groen d.m.v. zijn 'voocht' 200 gld. met intrest (geleend 12 mei 1615).

Alle schepenen ondertekenen de lijst van vorderingen die in totaal beloopt 2250 gld.3 st.2 penn., waarvan preferent 2014 gld. 7st.4 penn. Hoeveel de boedel heeft opgebracht blijkt uit dit stuk niet.

Na dit échec zal Cornelis Jansz. vermoedelijk van het economische toneel zijn afgetreden. De affaire zal zijn overgenomen of voortgezet door zijn broer die bekend staat als 'Pieter Jansz. Stivelismaker'. Deze broer is echter al in 1619 overleden en opgevolgd door zijn zoon Jan Pietersz. Aangezien er te Zaan-dijk blijkbaar nooit meer dan één stijf-selmakerij is geweest, moeten we aannemen dat de helft van de zaak in het bezit is gekomen van de familie Vis(coper), de verwanten of erfgenamen van Reym Jacobsdochter. Immers, nog in de tweede helft 17e eeuw bezit Jan Psz. Vis - althans later zijn drie zoons elk voor een zesde - de helft in een stijf-selmakerij te Zaan-dijk.

Hoe groot de verwarring onder de verwanten in 1617 is geweest kunnen we afleiden uit een aantal rechtshandelingen door en tussen de verwanten in de maand maart van dat jaar. Behalve de leningen

die Cornelis Jansz. in die tijd zelf afsloot noteerden we de volgende gelijktijdige landverkopen door zijn naaste familieleden, alles op 7 maart 1617:

1. Jan Pietersz. Egges, jongste zoon van Pieter Oudtheynen en oom van Reym Viscoper, verkoopt een akker land groot 420 roe voor 487 gld., gelegen aan de Mallegatsloot te Zaan-dijk. 't Land grenst aan dat van Lysbeth Claesdochter, de weduwe van Arent Pietersz. Oudtheynen.

2. Jan Pietersz. Egges koopt van Jan Jacobsz. Schipper (zijn oomzegger) een stuk land groot  $1\frac{1}{2}$  mat en 26 roe, 'leggende voor die Scholpworff uut.' Een koopprijs wordt niet vermeld. De belendingen zijn ten zuiden Jonge Luyt Jansz., ten noorden de erven Floris Claesz. Jelles.

3. Pieter Jacobsz. Viscoper, d.w.z. de broer van Reym en zwager van Cornelis Jansz. verkoopt aan zijn neef Pieter Jacobsz. (Schipper) een stuk land groot 498 roe voor 710 gld., 'leggende achter Claes Theunis molen een camp van de Zaan-dijk. Betaling voor een derde contant, de rest op twee eerstkomende 'Vrouwenlichtmissen.'

4. 'Pieter Jacobsz. op die Saendyck' koopt van Pieter Mieusz. op de Koog - zij zijn elkaars neven - twee gerechte derdeparten van een stuk land, groot twee maden 'leggende achter Jan Symonsz. Yperen uit', grenzend aan het land van Jacob Mieusz. en van Jan Pietersz. (Egges), voor 800 gld., een derde contant en de rest op komende 'Vrouwenlichtmissen'.

Bovenstaand geschuif met stukken land binnen de familie moet wel samenhangen met de crisis-situatie. We weten niet precies hoe, maar het lijkt alsof de oude oom Jan Egges en de zwager Pieter Jacobsz. Viscoper door deze manoeuvres over kasmiddelen konden beschikken om in het gevaar bij te springen.

Ook de maatregelen die de ouders van Cornelis Jansz. meenden te moeten nemen, hangen stellig samen met de dreigende insolventie van hun zoon. Het bejaarde echtpaar Jan Simonsz. 'uyt de Lay' en zijn vrouw Mary Cornelisdr. bepalen op 14 maart 1617 bij testament dat de kinderen van Reym Viscoper, samen met 'het' kind van Tryn Huygen s.g. (= saliger gedachtenis, waaruit valt op te maken dat ook moeder Tryn Huygen toen al was overleden) van hun grootouders zullen erven twee stukken land gelegen

'achter Floris Claes Jellis uyt op de Watering', groot 440 roe, belend ten noorden Luyt Jansz. Molenaer en ten zuiden de erfgenamen van Floris Claesz. en een stuk van anderhalf mad gelegen achter de Zaandijk, genaamd 'die Aeltgis', belend aan de zuidzijde Jan Jansz, aan de noordzijde Dieuwer Simonsdochter. Bij vooroverlijden vererft het land van het ene kind op het andere. Cornelis Jansz. zal het vruchtgebruik hebben zolang de kinderen bij hem inwonen.

Dit testamentaire gebaar is in het stuk plechtig en uitvoerig geformuleerd en de oude lieden plaatsen er gezamenlijk een zwaar merkteken onder. Maar ziet, op 30 mei 1617 worden deze erfstellingen door hen herroepen, onder bijwezen van o.a. de weesmeester Pieter Jacobsz. (Viscoper)! Wellicht moeten we hieruit opmaken dat in mei 1617 het faillissement was uitgesproken waardoor het gevaar was geweken dat de grootouderlijke erfenis nog voor een deel in de failliete boedel zou belanden.

Het zal de aandachtige lezer niet zijn ontgaan dat de belendingen, genoemd bij het eerste land in dit testament, dezelfde zijn als die bij de verkoop op 7 maart aan Jan Pietersz. Egges. Dat zou kunnen kloppen als die landen heel dicht bij elkaar liggen. Ook daaruit blijkt dan weer hoezeer de belangen verweven zijn binnen de kleine dorps en familie-gemeenschap.

We besluiten dit kleine drama met een aantekening die we vermeld vinden dadelijk na de herroeping van het testament, zijnde een korte (onvoltooide?) 'Inventaris van de goederen van Cornelis Jansz. uyt het Hoyhuys dat Jan Simonsz. sijn vader (hem) gemaect (d.w.z. vermaakt) heeft: Eerst die halve houdtsagers molen en erff staende en leggende op die Zaebdijck, belendt ant suydt Dieuwer Symons wedue van Jacob Pietersz. Viscoper en ant Noordt Dirck Cornelis Louwes....'

- - - - -  
P I E T E R J A C O B S Z V I S C O -  
P E R E N G E C O M M I T T E E R D E  
R A D E N I N 1 6 2 6

Het is ons welbekend dat vóór 1796 vier leden van de familie Vis het ambt van schepen in de banne Westzanen hebben bekleed. Het zijn vader en zoon Gerrit (1676-1759) en Pieter Vis (1724-1796), benevens de vader en zoon Dirk (1701-1742) en Jan Vis (1730-1792). Of reeds

Jacob Pietersz. Viscoper (ca.1547-ca. 1610) dit ambt heeft vervuld is waarschijnlijk maar nog niet strikt bewezen. Wel bleek ons onlangs dat zijn zoon Pieter Jacobsz. Viscoper (ca. 1585-na 1661) behalve weesmeester van de banne en kerkmeester te Zaandijk tevens schepen is geweest. In maart 1626 vinden we hem vermeld als oud-schepen te Zaandijk (Besondere Privilegiën van Westzaanden en Crommenie blz. 303,304). De plaatselijke titel 'burgermeester' was toen nog niet in zwang.

De bewoners van de Lagedijk - de dorpen West-Zaandam, de Koog, Zaandijk en Wormerveer - hadden, naarmate hun economisch leven in bloei toenam, steeds meer moeite om aan hun trekken te komen in de te Westzaan zetelende schepenbank. In dit oude moederdorp werkte men systematisch de 'onderhorige gehuchten' tegen. Eén van de vele symptomen is de historie van de in 1626 tot stand gekomen wegverbinding tussen Westzaan en de Lagedijk, meer speciaal met het dorp Zaandijk. Deze weg is het later zo geheuten **G u i s p a d**.

Voor al's winters was het vaak onmogelijk om vanuit de Zaankant naar Westzaan te komen om ter kerk te gaan of aan het Rechthuis te zijn. Niet wanneer het ijs sterk genoeg was voor de schaats, maar vooral bij zwak ijs, als vervoer te water onmogelijk was. Hieruit blijkt wel dat de Zaandijkers zelden of nooit te voet de grote omweg over Krommenie of Zaandam maakten, maar altijd de waterweg verkozen. De noodzaak van een directe wegverbinding, al was het maar een voetpad, werd steeds evidentier. Dat zal er toe geleid hebben dat eindelijk, vermoedelijk in het jaar 1623, door de schepenbank een verzoekschrift bij de Staten van Holland en Westfriesland is ingediend waarin werd gevraagd om een pad te mogen aanleggen 'responderende van de Middel tot aan de Zaandijck' zodat men in een half uur i.p.v. twee of twee en een half uur bij kerk en rechthuis zou kunnen komen.

Na ingewonnen advies van de Rekenkamer, die ook het tegen-rekest, door 'vercheyden Ingesetenen van den voorsz. Dorpe van Westzaanden aen ons gepresenteert', had onderzocht, werd onder bepaalde voorwaarden het 'octrooi' voor de aanleg verleend. De kosten van landaankoop etc. mochten over de landen van de hele banne worden omgeslagen. Het

besluit is gedateerd 25 maart 1624, dat wil zeggen zó kort voor Pasen dat uitvoering niet meer mogelijk was voordat op Goede Vrijdag, naar ouder gewoonte, de nieuwe schepenbank werd geïnstalleerd (elk lid trad om de twee jaar af). Die wisseling was fataal, want daarbij verloren de Lagedijkers de meerderheid in de schepenbank. Krachtens het 'Provisioneel Accoord' van 5 maart 1619 immers (Priv. W.& C.) had jaar om jaar nu eens de Lagedijk, dan weer 'Westzaan aan de Regel' vier van de zeven schepen-zetels bezet. Op Goede Vrijdag van elk oneven jaar kregen de Zaan-dorpen de meerderheid, elk even jaar de Westzaners! Een volkomen onwerkbaar situatie, door Gecommitteerde Raden gesanctioneerd 'tot anders sal wesen geordonneert'...

De Westzaners gaan in het 'even' jaar 1624 de zaak saboteren zodat men geen overeenstemming bereikt over de plaats waar het pad moet komen. Nu gaan schepenen van de Lagedijk apart optreden. Zij wenden zich per rekest tot Gecommitteerde Raden in den Haag met het verzoek, de Westzaners te gelasten om binnen drie weken aan de uitvoering mee te werken of anders binnen acht dagen zijn bezwaren kenbaar te maken. Als op 2 oktober de schout de Westzener schepen Egbert Huygens op de hoogte brengt van het al op 11 september afgekomen bevel uit den Haag, antwoordt deze 'dat hij zijn mede-mackers er over zou spreken...'

Kennelijk heeft dit bij de mede-mackers geen uitwerking gehad want op 2 januari 1625 moeten Gec.Raden nog eens ondubbelzinnig uitspreken dat tot voltrekking van het voetpad - waartoe immers bij 'gemeen consent' was besloten - vóór ultimo augustus overeenstemming moet zijn bereikt. En als dat dan nóg niet lukt, wel: dan worden de Lagedijker schepenen geautoriseerd de taxatie en aanleg alléén te doen uitvoeren.

Kunnen zij nu hun gang gaan? Nee, er komt toch weer een obstakel en opnieuw gaat een winter voorbij zonder voetpad. Wat was er aan de hand? Wel: '... overmits het quaet spreken van sommige buyren, die liever sagen dat d'voornoemde voetpad niet en werde geleijd, soo ist gebeurt, dat een van der supplianten mede-broeders in officio (dus een schepen van de Lagendijk) geweygert heeft, ende noch weygerigh is' om mee te werken

aan de taxatie en totstandkoming. 'Ende also sy supplianten zijnde maar drie in getale, schromigh zijn alleen in het voornoemde werck, 'twelck veel opspraecx ende ondancx onderworpen sijn, te treden, soo keeren sy haer reverentelijck tot U Ed: versoeckende dat der selver goede geliefte zy, den Bailliu van Beverwijck als Hooft-Ofricier van Westzaanden, mitsgaders Jan Huybertsz. van Wormerveer, tegenwoordigh regeerende schepenen, die gelijk hier vooren is geseght, sich in desen weygerigh stelt om de voornoemde Uwer Ed. Mog. Sententie in 't werck te leggen, en noch Pieter Jacobsz. op de Zaan dijk, oudt-schepenen van den Lagendijk, te autoriseren ende te belasten, dat sy be-neffens de supplianten binnen seeckeren korten tijt by U Ed.Mog. daer toe te presigeren, treden tot het ordonneren ende effectuelijck leggen van den voorsz. Voet-pad ende taxeren van de landen, daer op den selven sal worden geleght...'

Het is op 18 februari 1626 dat de Gec. Raden, geheel conform de gedane suggesties hun besluit nemen. Dat het ook zelfs nu nog niet tot uitvoering kwam bewijst het rekest dat in het begin van het jaar 1626 naar Gecommitteerde Raden uitging, maar nu zijn het de Zaan dijkers zelf die op eigen houtje rekwestreren. Niet meer de schepenen van de hele Lagendijk; Pieter Jacobsz. heeft nu blijkbaar de hele Zaan dijk gemeente voor de zaak gespannen, gezien de aanhef van het rekest:

'Geven reverentelijck te kennen de gemeene Buyren van den Zaan dijk, inden Dorpe van Westzaanden in Waterlandt...'. Daarna volgt weer een volledige uiteenzetting van het hele plaatselijke drama. Uit het verdere verhaal blijkt dan hoe inderdaad volgens de laatste ordonnantie uit den Haag de aangewezenen vergaderd zijn geweest, de baljuw inclus, maar met daarbij volledig alle andere schepenen, zowel van de Lagedijk als van Westzaan, en toen, aldus de tekst van dit laatste verzoekschrift '...schijnt echter, dat sy-luyden malkanderen niet en hebben kunnen verstaen, aengaende de plaetse daer den voorsz. Voetpadt soude worden geleght, ende dat het geheele werck daer op blijft steken...'. Nu zij dus weer van het effect van het octrooi verstoken blijven 'overmidts de krijgelijcheydt van eenighe weynigh Persoonen' doen de Zaan-

dijkers een laatste poging door een perfecte kaart te laten maken van de hele banne Westzanen zodat de Ed.Mog. 'ad oculum' zullen kunnen zien waar het pad het best kan worden gesitueerd. En daarmee staan de Zaandijkers sterk want het zuid-einde van hun dorp ligt inderdaad recht tegenover kerk en rechthuis te Westzaan. Verder verzoeken zij dat Gecomm.Raden de schepenen nu maar voor zich moeten ontbieden, met de kaart en dan ordonneren waar het pad moet worden gelegd.

Op 18 maart 1626 doen Gec.Raden dan uitspraak. Zij gelasten 'schepenen van Westzaanden aen den Regel ende schepenen van den Lagendijck' binnen veertien dagen met elkaar tot een accoord te komen. Lukt dat nu nog niet, dan moeten zij afgevaardigden naar den Haag sturen.

Schepen van Zaandijk was toen blijkbaar Gaeff Jacobsz. Hij verzoekt de secretaris van de Banne om copie van de beslissing van 18 maart te overhandigen aan de schepenen van Westzaanden.

Dit is het laatste wat we van de zaak vernemen. Daarna is het voetpad blijkbaar onmiddellijk aangelegd. Begrijpelijk dat de Westzaners eindelijk het hoofd in de schoot hebben gelegd, hoewel ze juist met Pasen 1626 weer in de meerderheid waren.

Het is wel duidelijk dat schepen Pieter Jacobsz. bij de totstandkoming een rol heeft gespeeld. In een onmogelijke situatie heeft hij toch resultaat behaald. Een eeuw later zien we zijn kleinzoon, burgemeester Gerrit Vis, in diezelfde situatie. In VIS A SAANDYK (blz. 81) hebben we beschreven hoe anno 1720 de Zaandijker burgemeesters vergeefs geprobeerd hebben verandering te brengen in de waanzinnige regeling van het jaar 1619 waardoor de besluiten, in het ene jaar genomen, weer ongedaan konden worden gemaakt in het volgende jaar. Deze frustrerende toestand is blijven bestaan totdat de revolutie van 1796 de Zaandorpen uit elkaar dreef.

- - - - -

#### DE BRIEVEN VAN GERARD ADRIAAN VIS

Onder de stukken die we door de vriendelijkheid der beheerders van het archief Honig(h) in handen mochten krijgen bevindt zich een collectie brieven die Gerard Adriaan Vis (1876-1945) in de jaren 1906-1913 vanuit Am-

sterdam en elders heeft geschreven aan zijn moeder Adriana Vis - Van den Eel-aart (1844-1914) te Arnhem. De oudste zoon doet aan zijn moeder geregeld verslag van zijn belevenissen in de hoofdstad en op zijn vele binnen- en buitenlandse reizen. Merendeels is het opgewekte lectuur: Gerard wist het leven te genieten. Hij had saaiere jaren achter de rug als telegrafist bij de Spoorwegen, station Doetinchem, een vreugdeloos leven onder een strenge stationschef. Hij was al bijna dertig jaar toen het hem eindelijk lukte om daar weg te komen.

Er volgden zeven feestelijke jaren van opgewekt werken in Amsterdam aan het Centraal Station met prettige collega's, veel vermaak en veel reizen; het is niet altijd duidelijk in hoeverre die reizen door de directie van de spoorwegen werden gesubsidieerd en gestimuleerd. Voor Gerard is het grote leven begonnen en het is hier en daar interessant om te lezen hoe enthousiast een jonge man in het begin van deze eeuw reageerde op de nieuwigheden en de luxe van toen.

We zullen uit deze brieven een en ander overnemen en beginnen met de oudste exemplaren. Die zijn minder opwekkend dan de latere, maar toch voor ons wel de moeite waard omdat een en ander blijkt over de moeilijke verhoudingen binnen de familiekring tegen het einde van de 19e eeuw. Adriaan Vis Gerritsz. (1846-1902) ontdeed zich in 1887 van de zaken die zijn vader Gerrit Vis (1818-1882) hem had nagelaten: een vrijwel uitgeblust complex waaruit geen bestaan meer viel op te bouwen. Diepe zorgen kenmerkten de laatste jaren te Zaandijk voordat Adriaan Vis met zijn gezin naar Arnhem verhuist om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Een nieuw leven los van de vermolmde principes die al in het midden van de 19e eeuw geen vertrouwen meer verdienden. Adriaan Vis slaagde te Arnhem inderdaad in zijn pogingen maar hij liet door zijn vroege dood het gezin toch weer in zorgen achter.

De eerste brief uit Amsterdam is van 6 april 1906: '... Dinsdagmiddag dan reed ik het Centraal Station binnen, niet met de gedachte zooals vroeger wel eens, te Amsterdam te gaan logeeren, doch thans om er te gaan wonen...' Gerard betreft zijn kamer Korte Nieuwendijk 3, 1e étage, gele-



gen tussen Nieuwendijk en Damrak, 'twee belangrijke verkeerswegen'. Diezelfde middag nog 'begaf ik mij naar de Hoofd-Administratie der Holl.Spoor en werd ik, - nadat mijne papieren uit Doetinchem medegekregen, waren nagezien - toegelaten tot één der heeren van de Directie. Men was zeer welwillend, volstrekt niet zoo erg op een afstand; al spoedig ging ik daarna, binnengeleid door een zekere Hr Stork - bij wien ik 't eerst aankwam - naar de overige Hooge Bazen, zooals we te Doetinchem zeiden (Mr. van Hasselt was toevallig op reis). Eenige heeren wisten reeds dat ik zou komen, vroegen hoe mijn komst zoo vertraagd was etc. meer; na kort beraad werd ik ingedeeld bij de afdeling 'Vervoer en Handelszaken', daarna volgde weer een voorstelling aan wel een 50-tal heeren. De afdeling bestaat uit vijf inéénloopende groote lokalen waar in elk tien personen hunne schrijftafels hebben, alles is goed in orde echter niet overdreven fijn, alles getuigt meer van drukke zaken en veel werk. Vier maal per dag komt de post, 'smorgens met een karretje dat vaak vol is; de brieven worden dan gesorteerd en elk krijgt zijn part: daar ik in deze zaken vreemd sta, word ik nog niet voor vast werk aansprakelijk gesteld. - 't Is hier anders groot spul, Fransche en Duitse correspondentie zie je haast nog meer als Hollandsche; brieven en stukken om iets te noemen uit Weenen, Parijs, Dresden, Bordeaux, zelfs Alexandrowna is dagelijks werk - vanmiddag had ik een reclame (protest) van Jacob Vis Pz. over een zending olie uit Oostenrijk. In de stad behandelen we ('t bureau) ook zaken mondeling doch door mijne onbekendheid met Amsterdam zit ik voor eerst nog aan het lijntje.'

'Afwisseling is er genoeg, bureaucratisch is het er volstrekt niet, men moest lachen toen ik 't woord noemde. De tijd om er te zijn is niet te lang; precies op tijd komen - zooals bij jou, A (zijn jongere broer Adriaan, werkzaam ter gemeentesecretarie te Arnhem en ambtenaar van de burgerlijke stand) - doen ze hier niet, elk is tot in 't redelijke zoo een beetje zelfstandig persoon voor zijn eigen werk - wanneer men er echter is, is het ook werken, dat werd mij trouwens door één der heeren van de Directie direct al gezegd. We werken dan inderdaad zoo ongeveer van half 10 tot half 1 en van 2 tot half 5; daarna gaan we aan

onze eigen zaken, zooals ik reeds hoorde vertellen; verscheidene doen er wat bij; vooral de sigarenhandel - en gros natuurlijk - is er sterk vertegenwoordigd...'

'Ik heb mijn vrijheid terug', meldt hij een week later (12 april). Wat waardeert hij 'de onderscheiding die ik genoot boven de collega's uit Doetinchem door hier aangesteld te worden, - Collega's uit Doetinchem? Ze waren het - vaak tot mijn verdriet, doch thans - ze zijn het naar de omstandigheden te rekenen niet meer, hoewel ik ook hen toch zoo gauw nog niet zal kunnen vergeeten, daarvoor hebben we te veel moeilijkheden vaak gezamenlijk overwonnen.'

'...ik ben zoo goed als niet meer aan 't spoor, dat is voorbij; de tijd van Greenwich geeft mijn horloge niet meer aan, de tijd van den burger is ook mijn tijd; het op den minuut in dienst komen, afgewacht door een stationschef met streng dienstgezicht, 't bestaat niet meer voor me; - er wordt hier op ieder vertrouwd wat echter meteen - in afwijking van 't gewone spoorleven - ook inhoudt dat men hier niet met jongensstreken of uitvluchten moet aankomen. Verstand gebruiken gaat voor alles. Doch doet men dit, dan wordt ook de meest mogelijke vrijheid toegestaan...'

'...Hoe de knoop eigenlijk gezeten heeft, begrijp ik nog niet recht; toen ik nu ruim een week geleden hier kwam, werd ik tot mijne groote verwondering zeer welwillend ontvangen, men was zelfs toenaderend genoeg om mij een hand te geven en vroeg waardoor ik zoo lang was opgehouden, dat mijn plaats hier toch reeds openstond...en in Doetinchem laat men mij zitten in de meeste onzekerheid! Begrijp wie 't kan. Toch geloof ik echter wel ... dat de Inspecteur en de Chef reden gehad zullen hebben om mij vast te houden... enfin 't is geleden...'

2 mei 1906. Gerard is nu een maand in Amsterdam maar 't lijkt pas een week. ...'en toch heb ik er al veel meer in ondervonden en van mijn mooie leven geprofiteerd dan te Doetinchem in een half jaar...'

'Tot het aangename behoort ook mijn bezoek van verleden Zondag aan Jisp....' 't Salaris blijkt gunstig, wat mij nog te meer aanleiding gaf aan Neef Wildschut te schrijven en gepasseerde Zondag voor mijn uitstapje daarheen vast te stellen.'



Neef Wildschut had aan Gerard geantwoord dat het hem 'recht aangenaam' zou zijn 'den zoon van mijn ouden vriend en schoolkameraad' bij zich te zien. Deze heer J. Wildschut zal wel de zoon zijn van Adrianus Wildschut die op 18 augustus 1811 te Jisp is gedoopt als zoon van Johannes Wildschut en Dieuwertje Couwenhoven. Deze Dieuwertje Couwenhoven was een tante van Geertje Honigh, de vrouw van Gerrit Vis (de grootouders van Gerard) 'Neef Wildschut' was dus een achterneef van Gerards vader. Vrijwel overbodig hier nog te wijzen op het feit dat dus deze Wildschutten via Couwenhoven en Vis ook van Oudtheyn afstammen!

'Thans leerde ik Neef Wildschut wat nader kennen en inderdaad 't is een man die mij bijzonder en 'k geloof zeker ook jullie allemaal zeer goed zou bevallen; iemand met wie men spreken kan, die de bezwaren van het leven om tegenwoordig een beetje vooruit te komen zelf door zijn eigen zoons kent, niet met verwaandheid aankomt of volgens echt Zaanse manier met flauwe aardigheden het gesprek van het kardinale punt tracht af te leiden...'

'Zaandijk! Onze eigen Zaanse familie! 't Was goed dat we aan de overzijde van de Zaan zaten, toen Neef Wildschut mij vertelde van het verval, totaal gebrek aan energie en ziekelijke dwaasheden van een familie die hij toch nog in haar goede doen had gezien; toen hij voor me iets van de sluier, waarmede je eigen familie alles bewimpelt en wegstopt, wegtrok en mij vertelde van Grootvader en van Pa - die hij zeer hoog hield, en van zijne raadgeving die hem indertijd gevraagd was, waarvan Grootmoeder niets wilde weten; van het vermoeden dat hij jaren te voren had dat de familie haar ongeluk tegemoet snelde; en van het algemeen verlies en de verwarring waarvan zijn trouwe vriend meer en meer het middelpunt werd, dat hij lijdelijk had moeten aanzien...'

'... Als ik ooit werkelijk eerbied voor Pa gehad heb dan was het zeker verleden Zondag niet het minst bij de waardeering waarmede Wildschut over de goede man sprak...'

'... In Amsterdam gaat het gewone leven zijn gang, hedenmiddag aankomst van Hare Majesteit en als gevolg daarvan het geheele administratiegebouw gesloten van half 12 tot half 3, teneinde aan de vroolijkheid in de stad te kunnen deelnemen.

'sMiddags tusschen 5 en 6 muziek van de Kon. Marine op den Dam. Je krijgt hier inderdaad nog eens iets te zien van wat er in de wereld omgaat...'

'... Zondag ... vertel ik mog wel wat meer daarover (Jisp) zoomede de salarisregeling die beter is niet te schrijven ...(!)

(In een volgend nr. hopen we Gerard Vis weer eens het woord te geven).

- - - - -

J A C O B V I S P Z P R O M O T O R  
V A N D E Z A A N S E H A N D E L

De persoon van Jacob Vis Pz kennen we behoorlijk goed uit de biografie in VIS A SAANDYK (blz.218-225). Onlangs dook zijn naam nog eens op in de pers bij de aankondiging van een te verschijnen historisch werk van de hand van de heer Oosterbaan, oud-burgemeester van Zaandijk. Volgens de heer O. stak J.V.Pz. in intellectueel opzicht ver uit boven zijn medeleden van de Zaanse gemeente-raad waarmee hij in een scherp conflict gewikkeld was: de z.g. Weeshuiskwestie (1884). We moeten deze conclusie voor rekening van de heer Oosterbaan laten. O.i. was zeker de erudiete heer Jacobus Johannes Honig - degeen die de rijke collectie zaanse oudheden, door zijn vader bijeengebracht, aan de gemeente Zaandijk heeft geschonken - intellectueel niet de mindere van Vis, hoezeer zij in temperament verschilden. Maar waar is het dat Jacob Vis Pz een modern man en zijn tijd vooruit geweest moet zijn.

In nr. 25 van de 'Zaanlandsche Courant' (Zaterdag 19 september 1868) propageert hij de geregelde publicatie van statistische gegevens met betrekking tot de zaanse handel. Daarbij raakt hij nog een ander punt aan dat van belang is, wil 'de Zaan' weer de belangrijke plaats in de handelswereld terugwinnen die zij vroeger innam:

'... Ik meen dat er eene zaak is die verbazend op de uitbreiding van het Zaanse handelselement werken en dus aan de welvaart bevorderlijk zijn kan, namelijk: directe relatien met het buitenland, om goederen hier en elders gevraagd, van de producerende plaatsen aan te voeren. Wel zijn er enkele zulke handelsbetrekkingen, maar niet algemeen en hoezeer men ook den buitenlander meent te kennen

- hoezeer men zich ook overtuigd houdt van zijne soliditeit en op zijne handtekening, bij gunstigen wisselkoers, eenige duizenden accepteert, in afwachting dat de cognossemerten over de geladene of te ladene goederen worden ingeleverd, toch bedriegt men zich, de ondervinding leert 't, maar al te dikwijls.'

'... Wanneer nu de Zaan van hare eigene zonen eens naar het buitenland zond, - zonen toegerust met de noodige kennis en voorzien van kapitaal of crediet, zou dat niet een middel kunnen zijn om den handel uit te breiden, en bloei en welvaart te bevorderen, - om nieuwen toevoer te geven aan de bron waarvan zoo veel wordt gevraagd? Geeft de handelsgeschiedenis van Engeland, Hamburg, Bremen, van ons land, tijdens de republiek, daarop niet een bevestigend antwoord? Daardoor toch zouden alligt goederen, hier nog niet in exploitatie gebracht, met voordeel geëxploiteerd kunnen worden, daardoor zouden misschien de producten van dit of dat land, waarin hier handel wordt gedreven, met meer voordeel zijn te verkrijgen, en ligt 't niet voor de hand, dat verwanten en vrienden bij voorkeur en met gerustheid (ook zelfs wanneer zij er anders niet over zouden denken) handelen, met den hun door en door bekenden zoon, broeder of vriend? Zijne vorming, zijn karakter, zijne wijze van handelen, zijn handelsbeleid zijn hier bekend, in dat alles vinden ze een' waarborg voor zijne soliditeit.'

'... Misschien zegt men: - maar het geld, de middelen... het kapitaal... dat bijna geheel door den bestaanden handel en industrie wordt in beslag genomen... van waar het geld? - . Ach... voor een goede zaak is aan de Zaan nog goed geld genoeg, en ik geloof van mijne plaats- en

streekgenooten niet te veel te verwachten wanneer ik aanneem dat men den bekenden en oppassenden jongen man, die met handels kennis toegerust, zich elders gaat vestigen, ook wel het noodige kapitaal, al ware 't bij wijze van aandelen, zou meêgeven, of het noodige crediet, den grootsten hefboom in den handel, zou verleenen.'

'... dwaal ik hier of daar, ik zal 't gaarne vernemen; het belang van onze Zaanstreek gaf mij het bovenstaande in de pen.'

J.V.Pz.

We weten dat Jacob Vis Pz zijn eigen visie wel degelijk in praktijk heeft gebracht. Zijn zes zoons heeft hij allen de gelegenheid gegeven zich in het buitenland te vormen, natuurlijk na een soliede vooropleiding op internaten en de in die tijd van start gegane uitstekende H.B.S. te Zaandam. P.C.Vis, de oudste zoon, werd de energieke grondlegger van de Firma P. C.Vis & Co, een internationale graanhandel waarvan zelfs gezegd kan worden dat deze omstreeks 1930 de grootste was onder de nederlandse meel-importeurs. Van de overige zoons noemen we slechts Jacob Pieter Vis, grondlegger en eerste directeur van de Kon.Ned.Zoutindustrie en Dr. Gerhard N.Vis, de geleerde chemicus en directeur van de Société Industrielle de Produits Chimiques te Cuise Lamotte.

Hun vader heeft deze successen niet mogen beleven. Het zou hem grote voldoening gegeven hebben dat zijn moderne opvattingen de juiste waren. Maar tevens zou hij bewondering moeten hebben voor de wilskracht en het doorzettingsvermogen dat zijn jongens hebben getoond in omstandigheden die vaak moeilijker waren dan hun vader zich ooit heeft kunnen voorstellen!

-----  
Aanvullingen op de genealogische Staat van Jacob Vis en zijn nageslacht.

- |          |                                                                     |
|----------|---------------------------------------------------------------------|
| CIcfbfc  | Oscar Ivo Vos is geboren te Wageningen 14 mei 1979                  |
| CVIIaab  | Dina Anna Heybroek - Vis is overleden te Aerdenhout 17 mei 1979     |
| CVIIbaag | Prof. Dr. Willem Glasbergen is overleden te Amersfoort 1 april 1979 |
-